

Геноцид ХХІ. Війна на знищення української нації

Віра Валле

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавничий дім «Фабула». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Передмова

Це сталося 26 листопада 1945 року, на шостий день Нюрнберзького процесу, під час обіду, улаштованого суддями союзницьких держав на честь керівника урядової комісії СРСР Андрія Вишинського — юридичного ідеолога більшовицької тиранії та співучасника більшості злочинів, розглянутих під час Нюрнберзького трибуналу. Посеред торжества Вишинський підняв келих і виголосив недолугий (з погляду стандартів неупередженого правосуддя) тост: «Вип’ємо за підсудних. Нехай їхній шлях приведе їх із зали суду просто в могилу!» Поки це побажання перекладали, більшість присутніх уже встигли за нього випити.

Побажання Вишинського невдовзі здійснилось. У жовтні 1946 року до смертної кари через повішення було засуджено 12 підсудних нацистів.^{1} За іронією, їхні тіла спалили в печах Дахау, а попіл скинули в річку, щоб не було жодної могили, яка могла би стати об’єктом паломництва неонацистів. Нюрнберзький процес, який заведено вважати тріумфом правосуддя, мав розпочати відлік нової доби міжнародного права та закласти фундамент для майбутнього світового правопорядку.

Після Другої світової війни, під час якої Європа потонула в крові мільйонів невинних жертв, світова спільнота пообіцяла ніколи знову не допустити свавілля тоталітарного зла. Людство створило систему міжнародної безпеки й міжнародних гарантій для запобігання новим масовим убивствам. Відтоді підписано сотні міжнародно-правових документів і засновано десятки міжнародних організацій. Найкращі юристи, історики, соціологи та філософи з’ясовували передумови великого зла, шукали способи протидіяти йому в майбутньому, наполегливо будували для наступних поколінь систему запобігання масовим убивствам.

«Ніколи знову» стало не просто гаслом, а обітницею людства стояти на варті захисту життя людини. Проте ця обітниця виявилася марною. «Ніколи знову» перетворилося на «знову», «знову» й «знову». У ХХІ столітті світ продовжує потопати в крові.

24 лютого 2022 року президент Російської Федерації Володимир Путін заявив про своє рішення провести «спеціальну воєнну операцію» з метою «демілітаризації та денацифікації» України. Того ж дня війська Російської Федерації перетнули кордони України, зокрема з Білоруссю, та атакували її територію із землі, повітря й моря. Українські населені пункти стали ареною запеклих бойових дій.

Вторгнення російських збройних сил на територію України становить акт агресії, що є злочином, передбаченим резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14.12.1974 року. Російська Федерація здійснила злочинну агресію проти України й чинить злочини проти людяності, воєнні злочини та геноцид — чотири основні міжнародні злочини, передбачені Римським статутом і міжнародними конвенціями.

Після звільнення від російської окупації українських міст і сіл (Бучі, Ірпня, Гостомелю, Макарова, Мощуну, Чернігова, Охтирки, Ізюму, Херсону тощо) світ дізнався про моторошні катування та вбивства людей. Наслідки російської агресії, яка має виражений геноцидний характер, шокували стерпими з лиця землі Маріуполем та іншими містами на Сході України, уцят зруйнованими інфраструктурними об'єктами, зерносховищами, нафтобазами та підприємствами. Примусові депортації громадян України (зокрема дітей) на територію Росії, фільтраційні табори, переслідування мирного населення — усе це прояви геноциду, який чинить РФ проти української нації.

Міжнародні механізми безпеки, розроблені після Другої світової війни, виявилися неспроможними стримати агресію Російської

Федерації. Вони не просто не в змозі покласти край агресії Росії, що розв'язала найстрашнішу після 1945 року війну на планеті, а й потурають путінському режиму, який диктує світові свої криваві умови. Тоталітарні Росія й Китай, що є членами Ради Безпеки ООН і мають ядерну зброю та право вето, відкрито зловживають своєю позицією в цьому органі, зухвало брешуть, аби ввести в оману світ стосовно того, хто насправді є агресором, а хто жертвою в цій війні.

Що ж не так зі світом, який споглядає вбивства мільйонів невинних людей і не поспішає дати рішучу відсіч найкривавішим злочинцям? З якої причини під час згадки про події в Маріуполі та Бучі правники-міжнародники скептично посміхаються, відмовляючись називати масові вбивства українців терміном «геноцид»? Чи можна покласти край геноциду, який росіяни кілька століть чинять проти української нації?

Хоча ці запитання досі залишаються радше риторичними, у цій книжці я наполегливо намагалася знайти відповіді на них. Деякі мені вдалося відшукати в історії або праві, а точніше — в історії становлення міжнародного правосуддя в царині захисту прав людини.

Цю книжку написано юристом для неюристів. Я прагнула пояснити далеким від юриспруденції читачам суть поняття «геноцид» і шлях його запровадження до міжнародного права. Розвіяти хибне сприйняття цього феномену, яке зробило його певною мірою табуйованим для вжитку поняттям. З'ясувати передумови геноциду, який Російська Федерація брутально скоює щодо української нації. І зрештою, навести юридичне обґрунтування злочинів Росії в Україні як геноциду.

У цій книжці я прагнула поєднати точність юридичного підходу з доступністю тексту для широкого кола читачів. Адже переконана: підвищення обізнаності українського суспільства у питанні геноциду вимагає від юристів певних зусиль, спрямованих на

розвіювання міфів, що їх, на мою думку, штучно створюють навколо цього поняття. У цей сумний час, коли багато моїх співвітчизників стали жертвами геноциду, я як юрист відчуваю певний обов'язок перед суспільством прибрати завісу, що приховує поняття «геноцид» від широкого загалу. Дозвольте пояснити цю (нехай дещо пафосну) думку зрозумілими словами.

Так сталося, що поняття «геноцид» нерозривно пов'язане з політичними маніпуляціями та зловживаннями юридичним формалізмом. Ми звикли чути це слово в поодиноких заявах політичних діячів, які звучать або з надмірною обережністю, або з популістичним надривом. Ми також звикли до прискіпливої уваги правників стосовно вживання цього терміна та їхніх пояснень, що доведення геноциду — надскладна справа, яку варто залишити юристам, а всім непричетним до правознавства краще уникати згадки про це поняття. Отже, право на вживання слова, що позначає феномен, очевидцями (або навіть жертвами) якого ми сьогодні є, неформально узурповане політиками та представниками юриспруденції. Це не відповідає духу правової держави. Розуміти поняття «геноцид» означає бути спроможним захистити свої права. Правова свідомість українців здатна наблизити вирок злочинцям, які вчинили криваві лиходійства проти нас. Ось чому й заради чого було написано цю книжку. Сподіваюся, вона стане в пригоді читачам в їхніх спробах відшукати відповіді на означені болючі запитання.

У Розділі 1 «До витоків геноциду» ми звернемося до історії геноциду як явища, що здавна супроводжує людство, і зосередимося на його важливій ознаці — схильності до прогресії. Також пригадаємо найбільші акти геноциду, скоєні у ХХ–ХХІ століттях, а також найвідоміші судові процеси з приводу цих злочинів.

У Розділі 2 «Геноцид як злочин» розглядається поняття «злочин геноциду» та історія походження цього терміна. Наведено поняття

інших міжнародних злочинів, передбачених Римським статуттом (злочини проти людяності, воєнні злочини і злочин агресії) і роз'яснено відмінність між ними й геноцидом. Також цей розділ знайомить читачів з історією створення Міжнародного кримінального суду та засадами його функціонування.

Розділ 3 «Непокаране зло» присвячений висвітленню злочинів Радянського Союзу, зокрема проаналізовано події Голодомору 1932–1933 років в Україні та наведено юридичне обґрунтування Голодомору як геноциду. Правовий аналіз здійснено на основі праць двох українських дослідників — Володимира Василенка та Євгена Захарова, які зробили великий внесок у вивчення теми Голодомору з позицій міжнародного права.

У Розділі 4 «Російські злочини в Україні» наведено дані звітів Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні, створеної в березні 2022 року Радою ООН із прав людини для розслідування порушень прав людини та порушень міжнародного гуманітарного права, а також пов'язаних із ними злочинів у контексті агресії Російської Федерації проти України. Наведені дані мають на меті ознайомити читачів із неупередженим висновком міжнародної організації, який свідчить про численні злочини, скоєні російськими збройними силами під час повномасштабного вторгнення в Україну.

У Розділі 5 «Геноцид у Маріуполі» висвітлено події, що сталися в Маріуполі з 24 лютого до 20 травня 2022 року, а також наведено юридичне обґрунтування злочину геноциду, складене на основі Подання до Офісу Прокурора Міжнародного суду щодо злочину геноциду, яке було підготовлене Харківською правозахисною групою.

У Розділі 6 «Трибунал для Путіна» пояснено, як відбувається судове переслідування за вчинення геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів. У цьому розділі йдеться про

ініціативу створення Спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії Росії проти України, а також діяльність зі збирання доказів про злочини Російської Федерації в Україні.

У Розділі 7 «Роздуми про природу зла» здійснено спробу відшукати відповіді на питання про витоки режимів тиранії та причини нездатності людини розрізняти добро і зло. Від постулатів Нікколо Макіавеллі до методів нацистської та комуністичної пропаганди, і зрештою до експериментів Стенлі Мілгрема й Філіпа Зімбардо — такий шлях здолають читачі, міркуючи про важливість критичного мислення та почуття особистої відповідальності як запобіжників уселенського зла.

Розділ 8 «Сила та безсилля права» завершує книжку зверненням до права як інструменту стримування зла. Яким має бути право, аби слугувати інтересам людства? Які рушійні сили визначають його поступ? І нарешті, як так сталося, що Нюрнберзький процес, який заведено вважати тріумфом правосуддя, наділив Росію негласним правом на геноцид?

У Додатках наведено основні міжнародні документи у сфері захисту прав людини: Загальну декларацію прав людини, Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, Європейську конвенцію про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів, а також витяг із Римського статуту. Читачі матимуть змогу ознайомитись із відомою промовою батька Конвенції про геноцид Рафала Лемкіна «Радянський геноцид в Україні», що її в Російській Федерації визнано екстремістським матеріалом, оскільки він проливає світло на Голодомор 1932–1933 років як злочин геноциду.

Розділ 1. ДО ВИТОКІВ ГЕНОЦИДУ

1.1. Нескінченна історія геноциду

Колись на островах Вогняна Земля, що на півдні Чилі, мешкав корінний туземний народ — селькнами. У 1870–1880-х було 400 000 цих індіанців, але золотошукачі та фермери прагнули загарбати їхні землі, тому вирішили знищити тубільців. До кінця ХІХ століття залишилося лише 5000 селькнамів. Нині у світі живе лише один носій мови цього народу, якого вдалося розшукати журналісту видання The New Yorker. Схожі випадки траплялися протягом усієї історії людства, але більшість із них назавжди залишається невідомими.{2}

Геноцид — це старе як світ, поширене й лише частково вивчене явище. Про деякі випадки геноциду ми добре знаємо, а інші розчинилися в історії — пам'ять про них назавжди втрачено. Деякі акти геноциду було засуджено суспільствами, урядами, церквою та міжнародними організаціями. А інші залишаються невизнаними й непокараними.

Історія геноциду така ж довга, як і саме існування людства. Адже він є чи не найдавнішою ганебною ознакою нашої цивілізації: його прояви супроводжували життя первісних родів, кланів і племен, а також притаманні деяким модерним націям.

На підставі археологічних знахідок, які дають уявлення про масштаби людського насильства, можна припустити, що геноцид властивий як великим та організованим, так і малим доісторичним спільнотам. Він був способом, у який стародавні імперії та народи — від шумерів і асирійців до греків і римлян — формулювали своє вбивче вчення про уявних чи справжніх ворогів, водночас плекаючи свою ідентичність. Політичні діячі та різноманітні спільноти — малі та великі, примітивні й модерні — були налаштовані проти внутрішніх груп (племінних, етнічних, соціальних) і прагнули ліквідувати їх задля збереження власних привілеїв, послаблення опозиції, консолідації влади та примноження багатства.

Людство завжди тяжіло до об'єднання в групи за принципом спільності певних рис її представників, а також плекало нетерпимість до «чужинців». Що менше спільних цінностей і стандартів поведінки, то більша ймовірність, що члени зовнішньої групи стануть об'єктом гоніння представниками внутрішньої групи. Звідси поява «релігійних традицій презирства та колективного наклепу, стереотипів і образливих метафор, які вказують на те, що жертва є нижчою істотою, недолюдиною»,— пояснює Адам Джонс у книжці «Геноцид. Вступ до глобальної історії». {3}

Згадки про геноцид містить і Біблія. Знищити все живе, пощадивши тільки Ноя, вирішує Бог у книжці Буття (6:17–19):

17. А Я ось наведу потоп, воду на землю, щоб з-під неба винищити кожне тіло, що в ньому дух життя. Помре все, що на землі!

18. І складу Я заповіта Свогого з тобою, і ввійдеш до ковчегу ти, і сини твої, і жінка твоя, і жінки твоїх синів із тобою.

19. І впровадиш до ковчегу по двоє з усього,— з усього живого, із кожного тіла, щоб їх заховати живими з тобою. Вони будуть самець і самиця. {4}

Знищення сусідів висвітлюється як спосіб розв'язання суспільних проблем і в 1 Самуїлова 15:2–3:

Так сказав Господь Саваот: Я згадаю, що зробив був Амалик Ізраїлеві, що клав йому перешкоду на дорозі, коли він виходив з Єгипту. Тепер іди, і поб'єш Амалика, і вчиниш закляттям усе, що його, і не змилосердишся над ним. І позабиваєш усе, від чоловіка аж до жінки, від дитини й аж до немовляти, від вола й аж до штуки дрібної худобини, від верблюда й аж до осла. {5}

На думку вченого Єльського університету Бена Кірнана, першим геноцидом слід уважати події, які відбувалися під час облоги та знищення Карфагену Римом наприкінці Третньої Пунічної війни (149–146 роки до н. е.). Насправді це припущення є доволі

спірним, адже навряд людство володіє достатньою інформацією про перший випадок геноциду. Підживлюваний ідеологічним запалом сенатора Катона, Рим намагався придушити уявну загрозу з боку обеззброєного Карфагену. «Карфагенське рішення» знайшло багато відгуків у війнах наступних століть.

За останні три тисячоліття історії в геноциді не було нічого спонтанного, стверджує Норман Наймарк, професор Стенфордського університету, відомий дослідник геноцидів та автор книжки «Геноциди Сталіна». Не лише жага до загарбництва, але й прагнення утвердити ідентичність слугували рушієм для постійних нападів на сусідні чи далекі території, для виступів проти корінних народів і їх поневолення, для встановлення гегемонії над ними та захоплення їхніх земель і багатств. Поняття про війни на знищення зі Старого Заповіту та руйнування Карфагену римлянами — це два відомі приклади того, як винищення іншого народу та його культури під час війни чи одразу після неї слугує важливим засобом утвердження ідентичності. У випадку з давніми євреями — як акт, схвалений Богом, заради їхньої великої слави. А для римлян у Карфагені — знову ж таки, як акт, дозволений богами, заради Римської республіки.{6}

На початку ХVІ століття в Північній та Південній Америці відбулося кілька хвиль геноцидів, спрямованих на знищення індіанців. На зорі Колумбових відкриттів там мешкало приблизно 90 000 000 осіб. До кінця ХVІ століття померло майже 80 000 000 людей. Ближче до нашого часу акти геноциду набули справді моторошних масштабів: турецьке побоїще-геноцид вірмен, сирійських християн і понтійських греків; нацистський геноцид євреїв, ромів, радянських військовополонених; численні геноциди радянського режиму. 1994 року в Руанді представники народу хуту здійснили геноцид народу тутсі, а 1995-го в Сребрениці (Боснія і Герцеговина) — серби скоїли масове вбивство місцевих мусульман.

І це неповний перелік злочинів, що відбулися в недалекому минулому.

Пригадаймо найбільші акти геноциду, скоєні у ХХ–ХХІ століттях.

Геноцид вірмен (1915–1923 роки)

Перша половина ХХ століття стала найжорстокішим періодом масових убивств. Один із найбільших актів геноциду вчинила Османська імперія. 1915 року, під час Першої світової війни, радикальні турецькі націоналісти вирішили позбавитися християнської меншості, представниками якої були вірмени. Цей геноцид здійснювали через фізичне знищення й депортації, зокрема переміщення цивільного населення в умовах, що призводять до неминучої смерті.

Знищення вірмен розпочали з роззброєння вірменських солдатів із подальшими масовою депортацією та вбивствами цивільного населення. Працездатних чоловіків убивали, а приречені на смерть жінки та діти були змушені пішки долати Сирійську пустелю у так званих «Маршах смерті». Цілі села було спалено разом із жителями, а кораблі з вірменами буксирували в Чорне море й топили.

Упродовж трьох років загинуло понад 1 500 000 вірмен. Інші втекли чи були змушені переселятися до Месопотамії, Лівану та Сирії, але більшість із них загинули від голоду й хвороб під час пішого переходу. Понад 1 000 000 вірменських біженців було розсіяно по всьому світу.

Голодомор в Україні (1932–1933 роки)

Не менш моторошним актом геноциду ХХ століття стала трагедія, добре відома українському народові,— Голодомор, організований керівництвом ВКП(б) та урядом СРСР у 1932–1933 роках через створення штучного масового голоду в Україні й на

Кубані. 1932 року голодом було замордовано сотні тисяч людей, а 1933-го кількість жертв становила мільйони. За мінімальними оцінками, від Голодомору померло приблизно 3 900 000 людей на території Української РСР.

Передумовою Голодомору були заходи вищого керівництва Радянського Союзу на чолі зі Сталіним і комуністичної верхівки УРСР, спрямовані на придушення українського національно-визвольного руху й фізичне знищення частини українських селян. Під час Голодомору радянська влада мала в резерві значні запаси зерна та здійснювала його експорт за кордон, а водночас мільйони українців помирали страшною смертю, оскільки всі запаси продовольчих товарів було конфісковано советами.

Цей brutальний злочин замовчувався радянським режимом упродовж багатьох десятиліть. Ще й досі тривають дискусії щодо визнання Голодомору актом геноциду, а його виконавців так і не було притягнуто до відповідальності.

Голокост (1933–1945 роки)

Найбільш відомим в історії актом геноциду є Голокост, або Шоа (івр. HaShoah — «катастрофа»). Його жертвами стали приблизно 6 000 000 євреїв. Убивства організувала німецька нацистська партія на чолі з Адольфом Гітлером, яка сповідувала радикальний антисемітизм і цілеспрямовано знищувала єврейське населення.

Особливостями Голокосту були його планомірність і масовий характер: нацисти знищували мільйони людей на великих територіях і в багатьох країнах Європи. Для його проведення вони використовували спеціальні (ефективні й нові на той час) методи знищення, зокрема новітні хімічні та механічні засоби вбивства, та створили відповідну інфраструктуру. Євреїв убивали у спеціально побудованих і облаштованих таборах смерті, використовуючи для цього крематорії, а облік кількості знищених вели за допомогою

рахувальних машин із перфокартами.

Для обґрунтування Голокосту нацисти використовували псевдонаукову расистську теорію про неповноцінність чи недорозвиненість певних груп людей, які підлягали знищенню.

Депортація кримських татар (1944 рік)

Цей акт геноциду розпочався 18 травня 1944 року. Офіційною «причиною» депортації стало огульне звинувачення кримськотатарського народу в нібито масовому співробітництві з нацистською Німеччиною під час Другої світової війни.

За офіційними даними, у віддалені регіони Радянського Союзу — від північного Передуралля до республік Середньої Азії — було депортовано понад 193 000 кримських татар. За даними самоперепису, проведеного Національним рухом кримських татар, ця кількість є значно вищою (понад 420 000 осіб). Під час виселення та в перші роки після нього загинуло від 27 до 46 % депортованих (офіційні дані НКВС).

...

Далі — у повній книжці «Геноцид ХХІ. Війна на знищення української нації».
nashaknyga.com.ua